

תכנון הצללה בבית הכנסת העתיק

שרידי הכפר ובית הכנסת "אום אל עומדן" הם עדות נדירה לתהליכים היסטוריים ותרבותיים שהותירו חותם רב משמעות על ארץ ישראל ועל העם היהודי. המתכננים והמשמרים ניצבו בפני אתגר ממשי: כיצד להביא לידי ביטוי את חשיבותו של המקום ולעודד את הציבור להגיע אליו, להשתמש בו, להיחשף לידע על אודותיו ועל אודות תהליכים אלו הגם שלא הייתה בו בנייה מונומנטלית ואין בו נוף תרבות היוצרים רושם מיידי.

יש חשיבות מיוחדת לשרידי בית הכנסת בהיותו אחד ממספר מועט של בתי הכנסת הקדומים שנחשפו בארץ ישראל, המיוחסים לתקופה שבה עמד ופעל בית המקדש השני בירושלים. בתי הכנסת הללו שימשו מקום להתכנסות הקהילה לצרכים דתיים וחילוניים גם יחד, והם עדות ראשונה לתהליך התרבותי שעבר על העם היהודי במעבר מקיומו של הפולחן בבית המקדש לימים שלאחר החורבן, שבהם הפעילות הדתית עברה רובה ככולה אל בתי הכנסת. מכאן ש"רוח המקום" וחשיבותו התרבותית של המקום נובעת מהפעילות המתקיימת בו ולא רק מהמצא הפיזי שנותר ממנו.

מסיבות אלה הוחלט לפתח את בית הכנסת העתיק כנקודת שיא של הביקור באתר וכמוקד להתכנסות, לשיבה ולקיום פעילות תרבותית וחברתית בעבור תושבי מודיעין, קהל היעד העיקרי לשימוש באתר. כדי לפתח את בית הכנסת כמוקד כזה וכדי לאפשר למבקרים לשהות במקום נדרשנו לספק הגנה מפני השמש הישראלית הקופחת.

בתחילתו של תהליך השימור עלתה הדרישה לשחזר את מבנה בית הכנסת במלואו. דרישה זו נדחתה על ידי רשות העתיקות מאחר שמצב השרידים והמחקר לא סיפקו את הידע הנדרש כדי לאפשר שחזור על פי כללי האתיקה בשימור. מסיבה זו הוחלט להקים קירוי מודרני ומובחן, כפתרון תועלתני לצורך בהצללה, (ותו-לא). פתרון זה אינו מתיימר להמחיש את האתר או לפרשו.

קירוי מודרני לצורך הצללה

בתהליך התכנון הצבנו לעצמנו מטרה שלפיה התוספת החדשה לאתר תעוצב בשפה עכשווית ומובחנת מהעתיקות, שתהיה צנועה ולא תאפיל על השרידים או תגמד אותם. עם זאת, ביקשנו לחזק את הנוכחות של האתר ולהבליט את קיומו בנוף, באופן שייראה לעיני הנוסעים בכביש הגישה אל העיר העובר בקרבתו. הדימויים שבחרנו כמקור השראה בעיצוב הסככה הם **החופה והסוכה**. שניהם מסמלים במסורת היהודית, וגם באדריכלות, זמניות, ארעיות, הפיכות ופשטות (מינימליזם).

מאמץ תכנוני והנדסי גדול נעשה כדי לצמצם את הביסוס הנדרש לנשיאת הקירוי, העשוי פלדה, שממדיו 10x8 מ', לארבעה עמודים דקים, המבוססים בליבת הקיר העתיק ולאפשר מפתחי נוף רחבים ככל הניתן ליושבים בצלו. אתגר נוסף היה ההתמודדות עם הצורך ליצור צל מספק למתכנסים באתר, וההימנעות מהקמת מבנה אטום ומסיבי. הקירוי תוכנן כמספר ענפים שהונחו כלאחר יד, כביכול באקראיות, על גבי הקורות וזה על גבי זה כדי להצל ובו בזמן לאפשר מבט מהמבנה אל השמים. הנחת ה"ענפים" זה על גבי זה בשכבות יוצרת מופע של אור וצל המשתנים בכל רגע של היום. כך, באמצעים פשוטים הצלחנו להעשיר את חוויית הביקור במקום ולהוסיף נדבך עכשווי לאתר, השומר על כבוד השרידים ומאפשר שוב לתושבי מודיעין ומבקריה להתכנס במקום, לשבת על הספסל ההיקפי בבית הכנסת העתיק ולהביט פנימה, אך גם החוצה.